Evaluatie verkiezingen Tweede Kamer 17 maart 2021

Inleiding

Op 17 maart 2021 waren de verkiezingen voor de leden van de Tweede Kamer. Naar aanleiding van de evaluatie verkiezingen 2019 stemde uw raad op 25 juni 2020 in met de “aanpak vitale verkiezingen in de gemeente Loon op Zand”. Hiervoor stelde u bij wijze van een pilot aanvullend budget beschikbaar van afgerond € 15.300,00. In dit voorstel evalueren we deze aanpak.

Door de coronapandemie trad eind december 2020 de tijdelijke wet ‘Verkiezingen Covid-19’ in werking. De inzet van deze wet was dat de verkiezingen voor alle betrokkenen veilig moest verlopen. Zowel kiezers, stembureauleden als de normale gebruikers van de stemlocatie mochten door de verkiezingen geen extra besmettingsrisico oplopen. Hierdoor zijn extra maatregelen ingevoerd zoals briefstemmen en early voting.

Het organiseren van verkiezingen is altijd een omvangrijke klus. Mede door de projectmatige aanpak, waarbij in een vroeg stadium alle betrokken afdelingen werden aangehaakt, zijn de dagen goed verlopen. Mede met de resultaten uit de enquête die alle stembureauleden ontvingen en de ervaringen van de leden van de projectgroep kwam deze evaluatie tot stand.

Indeling stembureaus

In onze gemeente hebben we normaliter 12 locaties waar gestemd kan worden. In de tijdelijke wet “Verkiezingen Covid-19” stonden extra eisen waaraan stembureaus moesten voldoen. Deze behelzen onder meer de grootte van een stemlokaal, de looproutes en ventilatie-eisen. Van de 12 stembureaus waren er 5 niet geschikt of konden we in de huidige omstandigheden niet inzetten. Scholen en zorginstellingen namen namelijk geen enkel risico om veel bezoekers over de vloer te krijgen.

Hieronder staat een overzicht van de stembureaus met het aantal kiesgerechtigden en het aantal uitgebrachte stemmen van 2017 en 2021:

	Stembureau 2017	**Stembureau 2021**	**Aantal kiesgerechtigden 2017**	**Aantal kiesgerechtigden 2021**	**Opkomst TK 2017**	**Opkomst TK 2021**	**Opkomst Early Voting**
1	Het Klavier	Het Klavier	1811	1860	1659	1461	1006
2	De Bosvaert	Voormalig bankgebouw	1617	1599	1288	979	
3	Gildenbond	Gildenbond	1653	1774	1247	1122	
4	De Vossenberg	De Vossenberg	1429	1461	982	848	
5	De Westkant	Drive-Through	1324	1419	978	371	
6	Buurthuis Pannehoef	Buurthuis Pannehoef	1516	1516	1072	793	
7	Basisschool De Touwladder	Brandweerkazerne	1659	1667	1311	876	
8	Crossroads	Crossroads	1887	1829	1709	1486	
9	De Venloene	Kerk St Jans Onthoofding	1645	1612	1428	874	
10	De Wetering	De Wetering	1568	1641	1303	1637	583

11	Residentie Molenwijck	Uno Animo	1560	1708	1303	234	
12	’t Maoske	‘s Maoske	441	475	379	391	

Mobiel stembureau	Aantal uitgebrachte stemmen 171
Briefstemmen	Aantal uitgebrachte stemmen 1759

Bij de verzorgingstehuizen, waar zoals gebruikelijk een stembureau is (De Venloene, Park Vossenberg en Residentie Molenwijck), is deze keer een mobiel stembureau met beperkte toegang ingezet. Op deze locaties mochten enkel personen, die hier wonen of verblijven, hun stem uitbrengen. Helaas is hier heel weinig gebruik van gemaakt.
Het aantal uitgebrachte briefstemmen is relatief hoog en geeft een vertekend beeld van de opkomst in het Klavier en de Wetering. Deze briefstemmers gaan meestal de stem uitbrengen in een van de 12 stembureaus.

De drive-through (stemstraat) was, ondanks dat er maar 371 stemmen zijn uitgebracht, toch een succes. Dit blijkt uit de reacties van de kiezers en de stembureauleden. Argumenten zijn vooral dat men veilig kon stemmen en ouders met kinderen geen oppas hoefden te regelen. Daarnaast werkt het opkomst verhogend, omdat het een doelgroep aanspreekt die normaal niet gaat stemmen, zo is uit de reacties gebleken. Het inzetten van de drive-through (stemstraat) is goed bevallen. De verwachting is dat als er nog meer en tijdig publiciteit aan gegeven wordt, dit extra stembureau zorgt voor betere spreiding en de opkomst bevordert.

Het uitgangspunt bij het aantal stemlocaties is dat de dichtstbijzijnde stemlocatie op een acceptabele loopafstand van de woning van een kiezer ligt en dat ieder stemdistrict uit ongeveer 1.000 kiesgerechtigden bestaat. Ondanks dit advies besloot uw raad op 25 juni 2020 om het aantal stembureaus niet uit te breiden. Toch bleek nu weer dat kiezers toch bij de meest bekende en toegankelijke stembureaus gaan stemmen. Hierdoor is er een opmerkelijk groot verschil in de opkomst per stembureau.
Ook blijkt uit het overzicht van de verkiezingen uit 2017 en 2021 dat er een paar stembureaus zijn waar de opkomst heel hoog is. Dit zijn met name Het Klavier, Crossroads en De Wetering. Alternatieve naastgelegen locaties zorgen toch minder voor spreiding doordat stemmers toch vanuit gewoonte graag naar de meest bekende stemlocaties gaan. Hier kunnen we kiezen om meerdere stemstraten in te richten, zodat er een goede doorstroom ontstaat en dat er ’s avonds voldoende stembureauleden aanwezig zijn om de stemmen te tellen.

Uit ervaring blijkt dat we bij het organiseren van iedere verkiezing een alternatief stembureau moeten zoeken. Zo waren tijdens de vorige verkiezingen de Westkant en de Klim Op niet inzetbaar, en wordt in het 3e kwartaal van 2022 De Wetering verbouwd. Bij de verkiezingen in 2023 kunnen we daar dus niet terecht.
Daarnaast moeten we overwegen of het raadzaam is om de verzorgingstehuizen als stembureau in te zetten door kwetsbaarheid en onzekerheid over toekomstige pandemieën. Omdat tegelijkertijd verzorgingshuizen in het verleden veel belang hechtten aan inpandige stembureaus, zullen we met hen in gesprek gaan hoe we dit goed in balans brengen.

Aanbevelingen

1. Zet een stem-, fietsstraat als extra stembureau in bij volgende verkiezingen.
2. Richt bij drukke stembureaus -waar mogelijk- twee stemstraten in.

Inrichting stembureaus

Alle stembureaus voldeden wat betreft inrichting aan de coronamaatregelen. De stembureauleden moesten zich veilig voelen om hun werk te kunnen doen en kiezers moesten veilig kunnen stemmen. De maatregelen stemden we af op de actuele voorschriften van het RIVM. We plaatsten kuchschermen en hadden voldoende mondneuskapjes, wegwerphandschoenen, extra bewegwijzering en desinfectiemiddelen bij de hand. Daarnaast zagen we erop toe dat iedereen onderling voldoende afstand tot elkaar kon houden en maximeerden we daarom het aantal personen dat tegelijkertijd binnen mocht zijn. Dit verliep op alle stemlokalen goed. Uit de evaluatie blijkt dat het wenselijk is deze maatregelen ook bij nieuwe verkiezingen in te zetten.

Aanbeveling

3. Zet de hygiëne- en corona- maatregelen structureel door bij de volgende verkiezingen.

Toegankelijkheid stembureaus

Alle stembureaus moeten toegankelijk zijn voor kiezers met een lichamelijke beperking (motorisch of visueel). Dit betekent dat de stemlokalen voor bijvoorbeeld kiezers in een rolstoel goed bereikbaar moeten zijn en dat deze kiezers in deze stemlokalen de mogelijkheid hebben zelfstandig te stemmen. De toegankelijkheid van het verkiezingsproces is van groot belang voor een inclusieve samenleving[1]. Mensen met een beperking moeten hun democratisch recht net als iedereen zonder beperking kunnen uitoefenen. Daarom is door diverse ministeries, de VNG, de NVVB en de Kiesraad een ‘Actieplan Toegankelijk Stemmen’ opgesteld. Burgerzaken en Vastgoed onderzoeken hoe we de komende jaren kunnen voldoen aan de eisen uit dit actieplan. Wat we wel hebben gedaan is rolplaten bij in- en uitgangen leggen, invalidenparkeerplaatsen voor de verkiezingsdag aangewezen en de voorzitters is gevraagd om indien nodig ondersteuning te bieden aan minder-validen stemmers.
Er waren geen klachten en/of issues over de toegankelijkheid van de stemlokalen. Dit komt wellicht omdat bij deze verkiezing het accent op de Coronamaatregelen lag.

Aanbeveling

4. Stel budget beschikbaar om de stembureaus te laten toetsen aan de eisen uit het “Actieplan Toegankelijk Stemmen”.

[1] In een **inclusieve samenleving** kunnen mensen met een beperking precies dezelfde dingen doen als mensen zonder beperking.

Stembureauleden

Volgens het plan “Aanpak vitale verkiezingen” hebben wij bij deze verkiezing:

- met twee shifts gewerkt;
- naast voorzitters ook per stembureau een plaatsvervangend voorzitter benoemd;
- ambtenaren ingezet in de functie van (plaatsvervangend) voorzitters;
- de (plaatsvervangend) voorzitters met een online cursus opgeleid.

In de wet tijdelijke wet ‘Verkiezingen Covid-19’ was geregeld dat er vier stembureauleden per stembureau moesten worden benoemd. Daarnaast hadden wij extra stembureauleden nodig voor het mobiele stembureau, early voting, vooropening briefstemmen, het tellen van de briefstemmen en het tellen van de stemmen van early voting. In totaal zijn er 211 stembureauleden ingezet bij deze verkiezingen. Omdat de verwachting was dat er door Corona veel afmeldingen zouden komen, hadden wij een behoorlijk aantal leden op de reservelijst staan. Uiteindelijk zijn er 15 reserveleden ingezet.

Het werken in twee shifts is goed bevallen. De eerste shift was van 07.00 uur tot 14.00 uur en de tweede shift van 14.00 uur tot 21.00 uur. Per shift hadden we vijf stembureauleden benoemd, zodat er voldoende ruimte was om te pauzeren. Alle stembureauleden moesten ’s avonds meehelpen met het tellen van de stemmen. Uit de evaluatie blijkt dat ruim 90% stembureauleden aangeeft dat ze gedurende de shift en ’s avonds met het tellen van de stemmen zich fit voelden en zich goed konden concentreren. Dit kwam de telling van de stemmen ten goede. De voorzitters waren eerder gereed (laatste stembureau was om 02.00 uur binnen in plaats van om 03.00 uur) en de kwaliteit van de processen verbaal was hoger.

Het vierde stembureaulid moest bij de ingang van het stembureau erop toezien dat de kiezer een mondkapje droeg, 1,5 meter afstand hield, de handen desinfecteerde etc. Dit had écht een toegevoegde waarde. Voorstel is om bij de volgende verkiezingen op drukke stembureaus een vierde stembureaulid te benoemen die we als gastheer/gastvrouw inzetten.

Op ieder stembureau en iedere shift is, naast een voorzitter, een plaatsvervangend voorzitter benoemd. Zij volgden allemaal een workshop tellen en een instructie voor die rol. Dit is een goede keuze geweest omdat er op het laatste moment enkele voorzitters zich hadden afgemeld waarna de plaatsvervangende voorzitter heel eenvoudig kon doorschuiven naar de functie van voorzitter.

De bemensing op de stembureaus verliep bij deze verkiezing anders dan andere jaren. We kozen ervoor om geen 70 plussers in te zetten omdat zij tot een risicogroep behoren en voor deze groep extra maatregelen waren genomen, zoals briefstemmen en early voting om zo veilig hun stem uit te kunnen brengen. Deze richtlijnen staan haaks op de inzet van deze mensen op een stembureau. Daarnaast hebben wij geen leden van het college en de raad als stembureaulid ingezet omdat in een aantal gevallen de politieke voorkeur van een gemeenteraadslid als dermate bekend worden verondersteld, dat door hun inzet als lid van een stembureau de vereiste neutraliteit in gedrang komt. Besloten was om meer medewerkers te werven voor de functie van voorzitters en plaatsvervangend voorzitter. Door bovenstaande keuzes was het wel spannend of we voldoende stembureauleden konden werven die voldoende gemotiveerd en deskundig waren. De aanwas van burgerleden en medewerkers bleek ruim voldoende en een goede combinatie om tot een vereiste

bezetting te komen. Bij volgende verkiezingen zetten we 70 plussers weer in, mits de omstandigheden dat rondom de pandemie weer toelaten.

Door meer medewerkers in te zetten in de functie van voorzitter en plaatsvervangend voorzitter kon de projectorganisatie een groter beroep doen op hen doen tijdens de voorbereidingen. Zowel de vitale aanpak als alle corona-maatregelen zorgden voor veel instructie aan de voorkant die we in werktijd van de collega's vroegen. Zij konden, samen met ervaren voorzitters/burgerleden, op de stembureaus de regie nemen. Uiteindelijk zaten 53 medewerkers op de stembureaus en samen met alle collega's uit de projectorganisatie (burgerzaken, facilitair, communicatie) ontstond er echt een gevoel van teamprestatie en kwam er positieve energie vrij in de organisatie. Een mooie 'bijvangst'.

In het plan "Aanpak vitale verkiezingen" staat dat de voorzitters en plaatsvervangend voorzitters opgeleid werden. Omdat er veel nieuwe stembureauleden ingezet moesten worden, is gekozen om alle stembureauleden inclusief de reserveleden een e-learning te laten volgen. Het hele verkiezingsproces, inclusief de nieuwe methode van het tellen van de stemmen, kwam aan bod. Dit is een goede keuze geweest die de kwaliteit van de stembureauleden heeft verhoogd.

Aanbevelingen

5. Deel de bezetting van de stembureaus in 2 shifts in.
6. Benoem afhankelijk van de grootte van het stembureau per shift 4 of 5 stembureauleden.
7. Kies op een stembureau voor een combinatie van burgerleden en medewerkers.
8. Zet zoveel mogelijk medewerkers in voor de functie van (plaatsvervangend) voorzitter.
9. Leid alle stembureauleden op via e-learning.

Tellen van de stemmen

Om minder fouten en een kortere doorlooptijd te realiseren kozen we voor een nieuwe telmethode van de stemmen. Deze Craft Telmethode is een procesmatige werkwijze, het papier beweegt en niet de mensen waardoor 1,5 meter afstand eenvoudiger te handhaven is. Deze telmethode is aan alle voorzitters en plaatsvervangende voorzitters uitgelegd in een workshop, waarbij ook geoefend is met deze methode. In de e-learning die alle stembureauleden moesten volgen is deze telmethode behandeld.
Op het gebruik van deze methode is overwegend positief gereageerd. Voordelen zijn dat het een gestructureerde en rustige manier van tellen is. Doordat het stembiljet door meerdere personen gezien wordt, zijn er minder fouten.

Aanbeveling

10. Gebruik de Craft telmethode voortaan bij verkiezingen.

Briefstemmen en early voting

In tijdelijke wet 'Verkiezingen Covid-19' stond dat de kiezers van 70 jaar en ouder per brief mochten stemmen. Dit gaf hun de mogelijkheid om zelf hun stem uit te brengen zonder naar het stemlokaal te moeten gaan of een andere kiezer een volmacht te geven. De kiezer kon de briefstem opsturen of afgeven op het afgiftepunt in "Het Klavier". De vooropening van de briefstemmen was op maandag 15 maart en dinsdag 16 maart. Dit verliep heel goed en vlot. In Loon op Zand stemde 47% per brief. De kiezer, die tot een risicogroep behoorde, kon op maandag 15 maart en dinsdag 16 maart zijn stem uit brengen in "Het Klavier" in Kaatsheuvel of in "De Wetering" in Loon op Zand. In totaal bracht 11,6 % van de kiezers een stem op deze dagen uit. Het organiseren van briefstemmen en early voting was voor de projectorganisatie heel bewerkelijk. Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties onderzoekt of briefstemmen en/of early voting ook bij volgende verkiezingen worden/wordt ingezet. Indien hier positief op wordt besloten betekent dit dat we extra kosten moeten maken.

Ervaringen uit projectorganisatie

Het organiseren van deze verkiezing was heel bewerkelijk. Door de projectmatige aanpak verliep de organisatie ervan goed en kijken we er met een tevreden gevoel op terug. We maakten goede keuzes in het proces. Uiteraard zijn er altijd onderdelen die we bij de volgende verkiezingen anders doen.

Aandachtspunten voor de volgende verkiezingen

- Besteed meer aandacht aan communiceren van de inzet van de stemstraat en de alternatieve stembureaus.
- Ook het projectteam werkte zo veel mogelijk in 2 shifts, wat de vitaliteit ook voor hen ten goede kwam. Dit blijven we dus doen.
- De inrichting van de stembureaus kostte heel veel tijd. Daarvoor hebben wij iemand ingehuurd. Dit zijn extra kosten, maar heeft veel opgeleverd.
- Zorg voor meer inzet van personeel bij het in ontvangst nemen van de proces-verbalen.
- Op veel stembureaus was, ondanks dat we kachels hadden ingezet, te koud. Hier moeten we de volgende keer nog meer rekening mee houden.
- Voor de catering is gekozen voor een "lunchtasje". De stembureauleden hadden hierdoor de keuze om de lunch tijdens een wandeling te gebruiken. Dit is voor herhaling vatbaar.

Financiële verantwoording

Voor het organiseren van de verkiezingen in 2021 stelde uw raad € 62.000,- beschikbaar. Dit is een samenvoeging van 2 delen:

- het normale budget van € 46.700,-;
- aanvullend budget voor vitale verkiezingen van € 15.300-.

Voor het organiseren van de onderdelen uit de tijdelijke wet 'Verkiezingen Covid-19', zoals hygiënemaatregelen, vereiste afmetingen stemlokalen, bewegwijzering, briefstemmen, early voting stelde het Rijk tweemaal een extra budget van totaal € 68.400,- beschikbaar. In de BERAP 2021-1 verantwoorden we de kosten.